

CHÍ PHÈO

(NAM CAO)

I – BÀI TẬP

1. Câu hỏi 1, sách giáo khoa, trang 188.

2. Câu hỏi 2, sách giáo khoa, trang 188.

3. Phân tích nỗi đau của Chí Phèo khi bị từ chối quyền làm người. Anh (chị) đánh giá như thế nào về tính chất điển hình của nhân vật này ?

4. Theo anh (chị), thế nào là chi tiết nghệ thuật và tiêu chuẩn của một chi tiết nghệ thuật hay ? Hãy phân tích một vài chi tiết nghệ thuật như tiếng chửi của Chí Phèo, bát cháo hành của thị Nở, cái lò gạch cũ của làng Vũ Đại,... trong truyện *Chí Phèo* để làm rõ ý kiến của mình.

5. Trong truyện ngắn, Nam Cao đã để cho Chí Phèo nhiều lần đến nhà bá Kiến với hoàn cảnh, mục đích khác nhau. Hãy so sánh hoàn cảnh, mục đích hai lần Chí Phèo đến nhà bá Kiến được kể lại trong đoạn trích ở sách giáo khoa.

6. Tìm và phân tích các chi tiết diễn tả sự căng thẳng trong mâu thuẫn Chí Phèo – bá Kiến ở đoạn 5 để thấy rõ kết cục bi thảm và tất yếu trong số phận Chí Phèo.

7. Hãy cho biết ngôn ngữ kể chuyện của tác giả và ngôn ngữ nhân vật trong truyện ngắn này có những điểm gì đặc sắc ?

8. Thử phân tích, so sánh hai truyện ngắn *Chí Phèo* và *Lão Hạc*, liên hệ với một số truyện ngắn khác viết về đời sống nông dân nghèo của Nam Cao để thấy nội dung hiện thực và nhân đạo mà ông đã thể hiện trong sáng tác của mình.

II – GỢI Ý GIẢI BÀI TẬP

1 và 2. Học sinh tự làm.

3. Khi giải bài tập này, với yêu cầu thứ nhất, cần lưu ý :

– Nỗi đau của Chí Phèo gắn liền với bi kịch trong cuộc đời nhân vật : bi kịch bị tha hoá và bi kịch bị từ chối quyền làm người ; tất nhiên, chỉ từ khi tỉnh rượu, ý thức được bi kịch, Chí Phèo mới cảm thấy đau đớn.

– Phân tích một số chi tiết cụ thể trực tiếp bộc lộ nỗi đau đớn, tuyệt vọng của Chí Phèo khi biết mình bị thị Nở từ chối và "không thể làm người lương thiện" được nữa (ví dụ : "Tỉnh ra, chao ôi, buồn ! Hơi rượu không sặc sụa, hần cứ thoang thoang thấy hơi cháo hành. Hần cứ ôm mặt khóc rưng rức. Rồi lại uống. Rồi lại uống" ; hoặc : "Không được ! Ai cho tao lương thiện ? Làm thế nào cho mất được những vết mảnh chai trên mặt này ? Tao không thể là người lương thiện được nữa. Biết không ! Chỉ có một cách... biết không !... Chỉ còn một cách là... cái này ! Biết không !...").

– Nỗi đau tột cùng vừa cho thấy sự bi đát trong số phận, vừa cho thấy niềm khát khao lương thiện cháy bỏng của Chí Phèo, đồng thời cũng cho thấy cái nhìn hiện thực mang tính phát hiện và chiều sâu trong chủ nghĩa nhân đạo của Nam Cao.

Với yêu cầu thứ hai, cần lưu ý :

– Đưa ra lời giải thích ngắn gọn về khái niệm "điển hình" (cần nhấn mạnh yêu cầu thống nhất giữa tính riêng độc đáo với tính chung, tính tiêu biểu của một điển hình văn học).

– Phân tích, đánh giá những phẩm chất nghệ thuật của hình tượng Chí Phèo. (Có thể khẳng định : Chí Phèo là một điển hình, kết hợp hài hoà, sinh động giữa tính riêng và tính chung).

4. Khi làm bài tập này, cần nêu được mấy ý chính sau :

a) Cách hiểu về *chi tiết nghệ thuật* trong tác phẩm văn học, tiêu chuẩn của *chi tiết nghệ thuật hay* trong truyện ngắn.

b) Chọn và phân tích chi tiết nghệ thuật hay. Ví dụ, về chi tiết bát cháo hành của thị Nở, cần phân tích được :

– Bát cháo hành là biểu hiện của tình người, cũng là hương vị của hạnh phúc, tình yêu ; Chí Phèo ăn cháo hành, tỉnh người ra, ngẫm về quá khứ, nghĩ đến tương lai và ý thức đầy đủ về cảnh ngộ của mình trong hiện tại.

– Lần đầu tiên và cũng là lần cuối cùng trong đời mình, Chí Phèo được ăn cháo hành để biết cháo hành ngon ; và để biết sẽ là đáng buồn, đáng tiếc, đáng thương thế nào khi vĩnh viễn không được biết đến hương vị cháo hành nữa.

– Chi tiết bát cháo hành có ý nghĩa tô đậm tính cách bi kịch ở Chí Phèo, tình yêu của thị Nở, đồng thời là một cơ hội để nhà văn khơi mở những cảm xúc, ý nghĩ thâm kín thuộc về đời sống nội tâm của Chí Phèo.

5. Những lần Chí Phèo đến nhà bá Kiến :

a) Trong truyện ngắn, Nam Cao đã để cho Chí Phèo nhiều lần đến nhà bá Kiến với hoàn cảnh, mục đích khác nhau (đến nhà bá Kiến sau khi ở tù về để rạch mặt ăn vạ, đến để vùi tiền khi hết tiền uống rượu, đến để "đâm chết nó" khi bị thị Nở từ chối). Những lần chạm trán như thế giữa hai nhân vật này không những cần thiết mà còn rất chọn lọc và được miêu tả rất nghệ thuật.

b) Khi so sánh cần lưu ý :

– Đọc kĩ văn bản tác phẩm, nhất là các đoạn 2, 5 ; tóm tắt, nêu bật được hoàn cảnh, mục đích của mỗi lần.

– Chỉ ra được điểm giống và khác nhau giữa hai lần đó.

6. Mâu thuẫn Chí Phèo – bá Kiến trở nên dồn nén, căng thẳng tột cùng trong đoạn gần cuối tác phẩm (đoạn 5). Đó là cảnh Chí Phèo, sau khi bị thị Nở từ chối, nung nấu hành động trả thù, đã đến nhà bá Kiến đâm chết bá Kiến rồi tự kết liễu đời mình. Độ căng thẳng này là tất yếu vì đúng lúc này dồn nén đủ các loại mâu thuẫn và là kết quả tất yếu của nhiều quan hệ : Chí Phèo – thị Nở ; Chí Phèo – bà cô thị Nở ; Chí Phèo – với tất cả ("trời", "đời", "cả làng Vũ Đại", "cha đứa nào không chửi nhau với hắn", "đứa nào đã đẻ ra Chí Phèo",...).

Có thể dễ dàng nhận thấy độ căng thẳng này qua nhiều loại chi tiết :

– Các chi tiết bộc lộ tâm lí tuyệt vọng, bi phẫn của Chí Phèo.

– Các chi tiết tả hành động, hành vi quyết liệt, dữ dội của Chí Phèo ("ra đi với một con dao ở thắt lưng", "cứ đi, cứ chửi, cứ dọa giết "nó", và cứ đi", "xông xông đi vào", "trợn mắt, chỉ tay vào mặt cụ", "vênh cái mặt lên rất là kiêu ngạo", "dõng dạc", "lắc đầu", "rút dao ra, xông vào", "văng dao tới", "vừa chém túi bụi, vừa kêu làng thật to",...).

– Các lời độc thoại, đối thoại khi "lảm nhảm", khi "dõng dạc" của Chí Phèo.

Sau khi tìm và phân tích các loại chi tiết trên, có thể so sánh với các lần chạm trán trước đó giữa hai nhân vật để thấy rõ thêm tính chất căng thẳng này.

Sự căng thẳng như thế ("kịch tính") được nhà văn tạo ra nhằm thể hiện một cách cụ thể, sinh động, đầy đủ nhất số phận bi kịch và tính cách điển hình của Chí Phèo.

7. Học sinh tự làm.

8. Bài tập yêu cầu phân tích, so sánh hai tác phẩm quen thuộc của Nam Cao : truyện ngắn *Lão Hạc* (đã học ở Trung học cơ sở) và truyện ngắn *Chí Phèo* để thấy "nội dung hiện thực và nhân đạo" trong từng tác phẩm.

Một số ý chính có thể tham khảo để thực hiện bài tập này :

a) Điểm chung trong nội dung hiện thực và nhân đạo ở cả hai tác phẩm

– Điều viết về đời sống nông dân nghèo trước Cách mạng với một cái nhìn hiện thực sâu sắc, có tính phát hiện và trên một tinh thần nhân đạo độc đáo đáng quý (nhất là tình cảnh bần cùng, bế tắc trong đời sống của những người dân quê như lão Hạc, Chí Phèo ; qua tình cảnh ấy, Nam Cao khơi sâu hoặc bi kịch của những số phận cùng quẫn, hoặc bi kịch bị tha hoá, bị từ chối quyền làm người).

– Nội dung hiện thực và nhân đạo không tách rời nhau.

– Các nội dung hiện thực và nhân đạo ấy đều được thể hiện một cách sinh động, hiệu quả qua nghệ thuật xây dựng cốt truyện, nhân vật, nghệ thuật trần thuật,... của nhà văn.

b) Điểm khác biệt trong nội dung hiện thực và nhân đạo giữa hai tác phẩm

– Ở *Lão Hạc*, Nam Cao đặt nhân vật vào một tình huống cùng quẫn, buộc phải lựa chọn giữa sinh tồn và nhân cách. Lão Hạc, cuối cùng đã lựa chọn cái chết để giữ gìn nhân cách làm cha. Chiều sâu và ý nghĩa của cái nhìn phê phán hiện thực, nội dung nhân đạo đều toát ra từ tình huống và sự lựa chọn này của nhân vật.

– Ở *Chí Phèo*, nhà văn lại đặt nhân vật vào một loại tình huống cùng quẫn khác. Sự tiếp nối giữa hai trạng thái tinh thần : *say* và *tỉnh*, giữa hai chặng của bi kịch số phận : *bị tha hoá* và *bị từ chối quyền làm người* ở hình tượng Chí Phèo là một chuỗi tình huống cho thấy cái hiện thực thảm khốc của đời sống nông dân nghèo trong xã hội làng Vũ Đại ngày ấy. Nhưng cũng đồng thời cho thấy sức sống

mãnh liệt của nhân tính. Càng bị đẩy vào cảnh nghèo khổ, bế tắc, cùng cực, càng trượt dài trên con dốc tha hoá, những người lao động vốn lương thiện như Chí Phèo càng khát khao trở về cuộc sống lương thiện, khao khát được sống như một con người. Ở đây, sự tha hoá hay sự trở về với bản tính lương thiện của Chí Phèo đều mang tính quy luật, đều được nhà văn miêu tả, thể hiện như những quy luật.

Như vậy, nếu lão Hạc chấp nhận sự bán cùng, dùng cái chết để giữ lấy phần sống cho con cùng tư cách làm người của mình, thì Chí Phèo lại bằng sự thức tỉnh nhân tính, bằng cái chết của mình, đã cho thấy cái giá của nhân cách, lương thiện quý và đắt đến mức nào.